

Název a adresa školy:	Střední škola průmyslová a umělecká, Opava, příspěvková organizace, Praskova 399/8, Opava, 746 01
IČO:	47813121
Projekt:	OP VK 1.5
Název operačního programu:	OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost
Typ šablony klíčové aktivity:	III/2 Inovace a zkvalitnění výuky prostřednictvím ICT (20 vzdělávacích materiálů)
Název sady vzdělávacích materiálů:	Technologie grafiky III
Popis sady vzdělávacích materiálů:	Technologie grafiky III, 3. ročník
Sada číslo:	B-04
Pořadové číslo vzdělávacího materiálu:	11
Označení vzdělávacího materiálu: (pro záznam v třídní knize)	VY_32_INOVACE_B-04-11
Název vzdělávacího materiálu:	Vývoj písma a typografie; vývoj psaného písma
Zhotoveno ve školním roce:	2011/2012
Jméno zhotovitele:	Mgr. Lenka Kašpárková

Vývoj písma a typografie; vývoj psaného písma

Plán učiva

- Předchůdci písma.
- Nejstarší známé písmo.
- Egypt, hieroglyfické písmo.
- Féniciané.
- Řekové.
- Římané.
- Karolínská renesance.
- Vývoj písma u nás; hlaholice, cyrilice.
- Otázky pro zopakování učiva.

Vývoj písma a typografie; vývoj písma

Předchůdci písma

V prehistorickém období se pro vyjádření sdělení užívali různé značky, zářezy, symboly, skalní kresby, uzly, řetězce mušlí apod. Tito předchůdci písma dali postupně vzniknout jednotlivým písmovým systémům. Základem byl obrázek – piktogram.

Nejstarší známé písmo

Nejstarší známé písmo bylo nalezeno na hliněných tabulkách v sumerském městě Uruk (dnešní Irák). Je datováno přibližně do roku 3400 př. n. l.

Nejstarší sumerské znaky byly piktogramy (symbolické obrazové přepisy sdělení), toto písmo obsahovalo až 900 znaků a psalo se ve sloupcích. Později se znaky postupně zjednodušovaly. Sumerové používali hliněné tabulky, do nichž ryli seříznutým rákosem či dřevěným rydlem a podle potřeby je sušili na slunci nebo vypalovali. Do hliněných destiček dělali vrypy ve tvaru klínu – odtud název „*klínové písmo*“. Přechod od původního písma obrázkového k písmu klínovému nastal zhruba od r. 2900 do 2350 př. n. l. Psalo se vodorovně. Tabulky se četly zleva doprava.

První písmové soustavy se vyvinuly nezávisle na sobě. Vytvořili je obyvatelé Babylónu, Egypta a Číny. Sousední národy od nich přijaly písmo již hotové a během času si je přizpůsobily vlastním potřebám. Čínské písmo vzniklo asi dva tisíce let před naším letopočtem. Má více než padesát tisíc znaků, ale pro běžnou potřebu člověk vystačí s třemi tisíci znaky. Písmo se maluje štětcem nebo tiskne kolmo dolů. Na vývoj evropského písma tato vyspělá východní kultura neměla přímý vliv. Další dvě písma, babylonské a egyptské, se stala základem vzdělanosti evropských národů.

Egypt

Hieroglyfické písmo

- **Hieratické** - používali ho kněží, bylo složitější.
- **Démotické** - používal ho lid (démós = lid), bylo jednodušší.

Hieroglyfy se objevují v Egyptě kolem roku 4 000 př. n. l. Zpočátku byly znaky řazeny svisle, později (kolem r. 2 000 př. n. l.) vodorovně. Egyptané používali k psaní kámen, později papyrus. Písmo starého Egypta bylo postupně zapomenuto a hieroglyfy po dlouhá staletí neuměl nikdo přečíst. Přestože se o to pokoušelo mnoho různých badatelů, podařilo se to až v roce 1882 francouzskému vědci J. F. Champollionovi, který po 15 letech usilovné práce hieroglyfy rozluštil.

Féničané

Féničané byli národem odvážných mořeplavců, kteří zakládají obchodní stanice po celém Středomoří. Sídlili na libanonském pobřeží. Na svých cestách poznávají egyptské hieroglyfy i klínová písmo v Babylónii. Své vlastní jednoduché písmo vytvořili ve 13. – 12. století př. n. l. Fénická hlásková abeceda se stala základem řeckého písma. Původně obsahovala jen souhlásky a psala se zprava doleva. Písmo obsahovalo pouhých 22 znaků. Fénický vynález abecedy má světový význam, protože je z ní odvozeno 80% dnes známých abecedních systémů. Fénické písmo představuje první zjištěný článek vývoje písma k latinské abecedě.

Řekové

Nejstarší řecké nápisy byly psány podle fénického vzoru zprava doleva. Řekové začali používat písmo pravděpodobně někdy mezi 11. a 9. stoletím př. n. l. Nejstarší dochovaný nápis pochází ovšem až z konce 8. století př. n. l. (tzv. dipylská váza z Athén); více se jich vyskytuje na kamenných deskách, nádobách apod. Většinou ale pochází až ze 7. století př. n. l. Nejstarší dochované písemné památky na papýru pocházejí ze 4. -3. století př. n. l., na pergameni dokonce jen z 1. století př. n. l.

Řekové zdokonalili fénickou abecedu, zavedli samohlásky, změnili směr písma. Zpočátku se směr písma střídal. První řádek se psal zprava doleva, další řádek zleva doprava a pak opět zprava doleva.

V 6. století došlo k ustálení směru písma na stávající směr zleva doprava.

Řecká abeceda měla již 26 písmen, časem dvě písmena zanikla a počet se ustálil na 24 písmenech. Řecká abeceda se rozšířila nejprve po všech ostrovech obývaných Řeky, odkud pak pronikla na pevninu.

Římané

Latinkové písmo, které dodnes používáme, se vyvinulo z etruského a řeckého písma. Římané se naučili psát prostřednictvím Etrusků, kteří sídlili ve střední Itálii. Etruskové přijali písmo řecké v jeho západní formě, upravili ho podle svých potřeb. Nejstarší etruská abeceda má jen 19 písmen a nápisy jsou psány zprava doleva. Přestože byli Etruskové přemoženi Římany, etruská kultura nevymizela a položila základy římské civilizaci.

Nejstarší latinská abeceda nerozlišovala malá a velká písmena, všechna měla stejnou výšku. Římské kapitály byly tvarově nejdokonalejším písmem této doby. Zachovaly se na monumentálních nápisech tesaných do kamene. Používala se i knižní písmo psaná seřízlým perem. Ve 4. stol. n. l. vzniká unciála (vytvoření horní a dolní dotažnice), která se později mění na polounciálu, kde přesahy některých liter předznamenávají vznik malé abecedy.

Karolínská renesance

V 8. stol. vzniká karolínská minuskule, která již má čtyřlínkovou psací osnovu a obsahuje velká i malá písmena. Rozšířila se po celé Evropě a její vývoj probíhal až do 11. století.

Vývoj písma u nás

Dodnes je velice rozšířený mylný názor, že sv. Cyril sestavil vůbec první slovanské písmo, které bylo pojmenováno hlaholice. Současný stav paleologického bádání však jednoznačně ukazuje, že Slované používali vlastní runové písmo dávno před svou christianizací. Dají se sledovat tři typy slovanských run podle oblastí, z kterých pocházejí. Nejstarší typ, který vykazuje značné shody s etruskými písmeny, jsou slovanské runy z italského předvoje čili jihoevropské.

Hlaholice

Hlaholice je dnes již neužívané slovanské písmo. Vytvořil ji Konstantin ze Soluně (svatý Cyril) kolem 862 – 863. Podnětem k tomu mu byla jeho mise na Moravu (žádost moravského vládce Rastislava u východořímského císaře Michala III.) a nutnost vytvořit písmo pro přijatelný zápis slovanštiny, do níž bylo třeba překládat bohoslužebné i jiné texty. Cyril ji vytvořil z řecké minuskule. Na Moravě se začala používat v 60. letech 9. století. Písmo tvořilo základ kultury a vzdělanosti Velké Moravy, později se rozšířilo do jiných slovanských zemí, zejména do Bulharska a Chorvatska. Během 10. století

Slované přešli buď k latince, nebo cyrilici (která má na hlaholici nezávislý původ) a hlaholice byla odsunuta na okraj.

† Ɔ ʋ ʁ ɔ ɔ ʁ ʁ ʁ ʁ ʁ ʁ
 ʁ ʁ ʁ ʁ ʁ ʁ ʁ ʁ ʁ ʁ
 ʁ ʁ ʁ ʁ ʁ ʁ ʁ ʁ ʁ ʁ
 ʁ ʁ ʁ ʁ ʁ ʁ ʁ ʁ ʁ ʁ

Cyrilice

Cyrilice (též cyrilika) je písmo původně vymyšlené pro zápis staroslověnštiny a posléze používané pro zápis církevní slovanštiny, která na staroslověnštinu navázala. Cyrilice vznikla koncem 9. století v Bulharsku jako součást snah o jeho osamostatnění od Byzantské říše. Duchovní měli místo byzantského úředního jazyka, řečtiny, přejít na jazyk slovanský, k čemuž potřebovali vhodné písmo. Cyrilice je jednodušší a praktičtější než hlaholice. Její autorství se připisuje Metodějovu žáku Klimentovi. Cyrilici sloužilo za vzor řecké písmo. V češtině se označení cyrilice často užívá jen pro starou cyrilici sloužící k zápisu staroslověnštiny a církevní slovanštiny, kdežto národní abecedy, které vývojem cyrilice vznikly, se někdy označují za azbuku.

А Б В Г Д Е Ж З И К Л М Н О П Р С
 Т У Ф Х Ц Ч Ш Щ Ъ Ы Ь Ї Ю Я Ѧ ѧ Ѩ ѩ
 Ѫ ѫ Ѭ ѭ Ѯ ѯ Ѱ ѱ Ѳ ѳ Ѵ ѵ

Hlaholici i cyrilici později vytlačila latinka.

Církevním, úředním a literárním jazykem většiny Slovanů byla staroslověnština. Byl to knižní jazyk, který vznikl uměle na základě jihoslovanského soluňského dialektu starobulharského jazyka.

Otázky a úkoly k zopakování učiva

1. Kde bylo nalezeno nejstarší známé písmo a z jaké doby pochází?
2. Jak se nazývalo písmo používané ve starověkém Egyptě? Na jaké dva druhy se rozděluje?
3. Ze kterých písem se vyvinula latinka? Jak probíhal její vývoj?
4. Jak se nazývalo římské písmo, které se dochovalo v podobě nápisů tesaných do kamene?
5. Jak se vyvíjelo písmo na našem území? Co je to hlaholice a cyrilice?

Seznam použité literatury

- BERAN, V. *Aktualizovaný typografický manuál*. 4. vyd. Praha: Kafka design, ISBN 2005. 80-901824-0-2.
- ČAPKA, F. & SANTLEROVÁ, K. *Z dějin vývoje písma*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 9788021017924.
- DUSONG, J. - L., SIEGWARTOVÁ, F. *Typografie - od olova k počítačům*. Praha: Svojtka a Vašut, 1997. ISBN 80-7180-296-4.
- ELIŠKA, J. *Vizuální komunikace; písmo*. 1. vyd. Brno: CERM, 2005.